

ACADEMIA NAȚIONALĂ DE MUZICĂ „GHEORGHE DIMA” CLUJ-NAPOCA
ȘCOALA DOCTORALĂ „SIGISMUND TODUȚĂ”

TEZĂ DE DOCTORAT

Le tombeau de Couperin

*O traiectorie inversă de la Debussy și Ravel,
la muzica claveciniștilor francezi:
metamorfoze, programatism, reminiscențe*

DOCTORAND

OLÁH BOGLÁRKA ESZTER

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC

prof. univ. dr. GABRIEL BANCIU

CLUJ-NAPOCA, 2020

Cuprins

Cuprins	1
Argument	5
1. Lumea claveciniștilor francezi	7
1.1. Tradiția lutiștilor și claveciniștilor francezi în secolul al XVII-lea.....	7
1.2. Școala claveciniștilor francezi – Barocul francez târziu.....	9
1.3. Instrumentele și acordajele epocii	11
1.4. Creația și arta lui François Couperin	15
1.4.1. Genuri și forme folosite în piesele pentru clavecin ale lui Couperin	16
1.4.2. Lucrările teoretice ale lui Couperin.....	19
1.4.3. <i>L'art de toucher le clavecin</i>	22
1.4.3.1. Notația	22
1.4.3.2. Articulația, frazarea și dinamica.....	23
1.4.3.3. Digația.....	24
1.4.3.4. Măsură, ritm și tempo.....	25
1.4.3.5. Inegalitatea	26
1.4.3.6. Ornamentația	27
1.4.4. Piese pentru clavecin	30
1.4.4.1. <i>Pièces de Clavecin I</i>	32
1.4.4.2. <i>Pièces de Clavecin II</i>	33
1.4.4.3. <i>Pièces de Clavecin III</i>	34
1.4.4.4. <i>Pièces de Clavecin IV</i>	35
1.4.4.5. <i>Concerts Royaux</i>	37

1.5. Creația și arta lui Jean-Philippe Rameau.....	40
1.5.1. Genuri și forme în creațiile clavecinistice ale lui Rameau	41
1.5.2. Lucrările teoretice ale lui Rameau	43
1.5.3. Paralelă între ornamentele lui Rameau și Couperin.....	46
1.5.4. Piese pentru clavecin.....	47
1.5.4.1. <i>Premier livre de pièces de clavecin</i>	48
1.5.4.2. <i>Pièces de clavessin avec une méthode pour la mécanique des doigts</i>	49
1.5.4.3. <i>Nouvelles suites de Pièces de Clavecin</i>	50
1.5.4.4. <i>Pièces de clavecin en concerts, avec un violon ou une flûte, et une viole ou un deuxième violon</i>	50
2. Omagiul lui Ravel adus vechiului maestru al clavecinului: <i>Le tombeau de Couperin</i> .	51
2.1. Maurice Ravel – viața și arta.....	51
2.2. <i>Le tombeau de Couperin</i>	56
2.2.1. <i>Prélude</i>	61
2.2.2. Relația dintre preludiile din <i>L'art de toucher le clavecin</i> și preludiul din suita <i>Le tombeau de Couperin</i>	64
2.2.3. <i>Fugue</i>	66
2.2.4. De la imitație, la forma complexă a fugii – dezvoltarea structurii de la <i>Allemande Fugue</i> la Fuga din <i>Le tombeau de Couperin</i>	68
2.2.5. <i>Forlane</i>	69
2.2.6. <i>Rigaudon</i>	71
2.2.7. O paralelă între <i>Forlane</i> și <i>Rigaudon</i> din <i>Concert Regal nr.4</i> și dansurile cu același nume din <i>Le tombeau de Couperin</i>	73
2.2.8. <i>Menuet</i>	75
2.2.9. O simbioză a celor cinci menuete regăsite în <i>Les Ordres</i> și a menuetului cu trio din <i>Primul Concert Regal</i>	77
2.2.10. <i>Toccata</i>	80

2.2.11. <i>Le tic-toc-choc ou Les Maillotins</i> – rondeau ca <i>pièce croisée</i> – înrudiri cu <i>Toccata</i> din <i>Le tombeau de Couperin</i>	83
3. <i>Hommage à Rameau</i> - de la precizia tehnicii clavecinistice la întrepătrunderi timbrale caracteristice Impresionismului în ciclul <i>Images I</i> de Debussy	85
3.1. Claude Debussy – viața și arta	85
3.1.1. Impresionism și Simbolism în muzica lui Debussy	88
3.1.2. Scriitură și limbaj muzical.....	90
3.1.3. Forma și genul	91
3.1.4. Mijloace de expresie.....	93
3.1.4.1. Tonalitatea	93
3.1.4.2. Metrul, ritmul și tempoul.....	93
3.1.4.3. Melodia și motivele muzicale.....	94
3.1.4.4. Armonia, polifonia și timbrul	95
3.1.5. Programatismul debussyst - Surse de inspirații.....	96
3.2. Debussy – Ciclul <i>Images I</i>	98
3.2.1. <i>Reflets dans l'eau</i> – un joc al suprapunerilor și transparențelor	100
3.2.2. <i>Hommage à Rameau</i> – reminiscențe	107
3.2.3. <i>Mouvement</i> sau mișcarea continuă	111
4. Vechi și nou, de la universul programatic al lui Couperin și Rameau la noile granițe acustice caracteristice Impresionismului în Preludiile de Debussy	114
4.1. Programatism în <i>Pièces de Clavecin</i> de François Couperin	114
4.2. Programatism în <i>Pièces de Clavecin</i> de Jean-Philippe Rameau.....	134
4.3. Programatismul sugerat în <i>Preludiile</i> lui Claude Debussy	137
Concluzii	171
Bibliografie	176
Anexă	182
Summary	184

Rezumat

Pe parcursul studiilor de masterat, am avut oportunitatea să cunosc lumea instrumentelor istorice cu claviatură. Această perioadă mi-a adus răspunsuri la niște întrebări în legătură cu interpretarea lucrărilor din diferite perioade stilistice. Eram conștientă că majoritatea lucrărilor interpretate erau compuse pentru precursorii instrumentului modern, însă abia după cunoașterea limbajului clavecinului și al fortepiano-ului mi-am dat seama că fiecare lucrare compusă pentru un instrument de epocă suferă o metamorfoză, o transformare prin interpretarea sa pe pianul modern.

Prin cercetarea de față îmi marchez ca obiectiv să găsesc conexiuni, să creez analogii și să evidențiez o tendință a muzicii impresioniste de a prelua elemente în egală măsură tehnice și muzicale dintr-o altă lume sonoră. Aceste conexiuni servesc drept model adaptabil, atât pentru muzica Clasicismului, cât și a Romantismului muzical. Căci, pentru a înțelege o anumită concepție folosită în alegerea nuanțelor dinamice sau a culorilor timbrale, e imperios necesară cunoașterea genezei acesteia.

Pe parcursul cercetării, m-am întâlnit cu afirmații referitoare la influența claveciniștilor francezi asupra compozitorilor impresionști. Însă această teorie în cele mai multe cazuri a rămas neargumentată, ceea ce m-a convins în privința importanței cercetării.

Teza se structurează pe patru mari capitole, fiecare propunându-și o analiză a fenomenului metamorfozei, a transformării, și a reminiscentelor din muzica claveciniștilor, regăsite în lucrările impresioniste menționate mai jos.

Primul capitol prezintă lumea claveciniștilor francezi, prin creațiile lui François Couperin și Jean-Philippe Rameau. Tradiția moștenită de la lutiștii francezi, prezentarea instrumentelor și a acordajelor acestora, împreună cu analiza repertoriului clavecinistic aparținând lui Couperin și Rameau, formează o imagine stilistică particulară cu privire la influența istorico-geografico-culturală a acestora.

Al doilea capitol își propune să analizeze lucrarea *Le tombeau de Couperin* de Maurice Ravel prin prisma mijloacelor de expresie caracteristice claveciniștilor francezi, dar și prin prisma elementelor inovative care actualizează, transportă muzica în secolul în care a fost scrisă.

Capitolul al treilea prezintă creația compozitorului Claude Debussy prin analiza limbajului și a mijloacelor de expresie impregnate de influența claveciniștilor francezi, folosite în ciclul *Images I*.

Al patrulea capitol atinge tangențial genul muzicii programatice, ținând cont în egală măsură de universul programatic al lui Couperin și Rameau și de noile granițe acustice caracteristice Impresionismului în preludiile de Debussy. Această parte a tezei prezintă particularitățile și similaritățile limbajului impresioniștilor în raport cu muzica claveciniștilor francezi, dezvăluind relația subiectivă între titlu și muzică.

Concluziile tezei reprezintă suma celor mai relevante informații, din punct de vedere stilistic și interpretativ.

Cuvinte-cheie: Ravel, Debussy, Rameau, Couperin, pian, clavecin, metamorfoză, reminiscență, programatism,

Summary

My thesis aims to argue the transformation, metamorphosis, reminiscence, and the programmatic character of Couperin's and Rameau's harpsichord works, not only by analyzing their own creations but also contemplating the opposite direction, from the result to the origin, in the light of the music of Claude Debussy and Maurice Ravel.

By an exhaustive analysis of the suite *Le tombeau de Couperin* by Maurice Ravel, *Images* and the two volumes of *Preludes* by Claude Debussy, this thesis attempts to explain and demonstrate the connection, almost directly related to the transformations that music has undergone up to the time of the works of Francois Couperin and Jean Philippe Rameau.

This thesis won't analyze all of these works from the structure and form point of view, however it will try to find associations, to create analogies and to highlight the tendency of the impressionism to assume the technical and musical elements from another century, proving the fact, that these elements are essentials for the interpretation. By focusing on the music of Debussy and Ravel in symbiosis with the music of Rameau and Couperin, this thesis attends to discover relevant connections between the two specific eras, proposing a valid interpretative direction, concerning the trends of the time, but strongly anchored in the sonorous universe that gave birth to them.

The thesis contains four main sections, each proposing an analysis of the phenomenon of metamorphosis, transformation and reminiscence of the harpsichord music, found in the impressionistic works mentioned above.

The first part presents the world of the French harpsichordists through the creations of François Couperin and Jean-Philippe Rameau. The tradition inherited from the French luthists, the presentation of the instruments and tuning systems of the French baroque era, together with the analysis of the harpsichord works of Couperin and Rameau creates a personalized stylistic viewpoint regarding their historical-geographic-cultural influence.

The second part intends to analyze the suite *Le tombeau de Couperin* by Maurice Ravel through the characteristics and the interpretative standards of the French harpsichordists, the innovative elements that they update, transporting the French baroque traditions in the century in which *Le tombeau de Couperin* was written.

The third part presents the art of Claude Debussy, focusing on the language impregnated by the influence of the French harpsichords, used in *Images I*.

The fourth part tangentially touches the genre of programmatic music, taking into account Couperin's and Rameau's programmatic universe related to the new acoustic boundaries of the two volumes of *Preludes* by Claude Debussy. This part presents the particularities and similarities of the language of the impressionists, concerning the music of the French harpsichordists, revealing the subjective relationship between title and music.

The entire work was based on research meaning to discover and then to affirm with certainty that the acoustic and the psycho-philosophical universe of the French harpsichord music lives in a different form and time however originates in the same space. An entire dynamic-expressive universe has metamorphosed and anchored in another tangible reality, connected to another musical philosophy that is tributary to the western sound universe of the French harpsichordists. In other words, the gracefulness, precision, lyricism, playfulness, incisiveness was transposed in a time when the main instrument on which this music was played has changed fundamentally.

Therefore this work becomes a guide, capable of providing valuable stylistic information in what it means to interpret impressionist music. It takes into account not only the written indications however also the indirect connections precisely with the genesis of this music, the universe of colors, perpetual movement, elegance and timbre diversity. In order to understand a certain dynamic or timbral direction, it is necessary to know its genesis.

Keywords: Ravel, Debussy, Rameau, Couperin, piano, harpsichord, metamorphosis, reminiscence, programatism